

ДИЗАЙН, ДИЗАЙН-ОСВІТА

Гурдіна В.В.

викладач, Харківська державна академія
дизайну і мистецтв

КЛАСИФІКАЦІЯ СПОСОБІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ТРАДИЦІЙНОГО ВБРАННЯ В ДИЗАЙНІ СЦЕНІЧНОГО КОСТЮМА

Анотація. В статті йдеться про особливості дизайну сучасних сценічних костюмів на основі традиційного українського вбрання. Автором виявлені способи трансформації першоджерел, їх взаємодія та елементи народного вбрання, що трансформуються.

Ключові слова: сценічний костюм, традиційне вбрання, способи трансформації.

Аннотация. Гурдина В.В. Классификация способов трансформации украинской традиционной одежды в дизайне сценического костюма. В статье идет речь об особенностях дизайна современных сценических костюмов на основе традиционной украинской одежды. Автором выявлены способы трансформации первоисточников, их взаимодействие, а также элементы народной одежды, которые трансформируются.

Ключевые слова: сценический костюм, традиционная одежда, способы трансформации.

Annotation. Gurdina V. Classification of transformation methods of Ukrainian traditional clothes in the design of stage costumes. In the article we shall discuss the features of modern stage costumes design based on traditional Ukrainian clothes. The author identified methods of transformation of primary sources, their interaction, and also elements of folk costumes that are transforming.

Key words: stage costume, traditional clothes, transformation methods.

Надійшла до редакції 26.11.2012

© Гурдіна В.В., 2012

Постановка проблеми. В процесі проектування сучасних сценічних костюмів фольклоризованих форм застосовуються різноманітні способи трансформації, внаслідок чого формуються типові відображення у візуалізованій знаковій системі вбрання. Ця система включає: матеріали, крій, силует, форму, загальний колорит, орнаментику, способи носити й компоувати окремі складові костюму й ін. Усі знаки у поєднанні з характерними для носія фізичними параметрами покликані визивати відповідні образні асоціації та емоції, які сприяють етнічній ідентифікації актора, виконавця і глядача.

Аналіз існуючих досліджень та публікацій. Перша із спроб типології сценічних народних костюмів, в основі якої жанрове та режисерське спрямування концепції вистави, належить О.Косміні [3], яка вирізняє три групи фольклоризованих форм вбрання: костюми фольклорно-етнографічних колективів; дійових осіб українських класичних творів історико-побутового жанру; костюми авангардних театральних постановок і естрадного шоу-бізнесу. Типологічне розмаїття костюмів із збереженням етномистецьких характеристик в умовах регресивної та регенеруючої дії урбанізованого соціокультурного середовища, вплив моди і діяльність художників-модельєрів у створенні сценічного вбрання проаналізувала О.Цимбалюк [5], яка розширила типологію О.Косміні. Чотири основні типи костюма за народними мотивами, які різняться характером трансформацій, що з розвитком мистецької традиції віддаляються від народного костюма як першоджерела, науковець розрізняє: фольклорно-сценічний та художній костюм; естрадно-фольклорний та святково-обрядовий костюм; естрадно-сценічний та етноісторичний костюми; естрадний сценічний костюм.

Розгляд фахової літератури з теорії художнього проектування костюма /З.Акілова [1], Т.Козлова [2], Г.Петушкова [4] та ін./ демонструє, що трансформація як перетворення, переосмислення, яке передбачає поступовий процес послідовних змін об'єкту дизайну, відбувається на всіх етапах процесу проектування костюма. Виокремлюються «трансформація на рівні проектного мислення», «трансформація на рівні виготовлення» й «трансформація на рівні користування».

Таким чином, трансформація постає суттю діяльності дизайнера, котрий звертається до джерел національної етнічної культури, одягу зокрема, в процесі проектування. Усе вищезгадане визначає **мету роботи:** виявлення способів трансформації українського традиційного вбрання в фольклоризованих формах сценічних костюмів.

Результати дослідження. У дизайні, де методи проектування передбачають трансформацію першоджерел, відбуваються складні перетворення знакових систем традиційного костюму, які обумовлюють перетворення його складових, набуття ними нових значень на тлі втрати усталених і традиційних. У цьому контексті процес проектування – дизайн костюму за народними мотивами, – стає тотожним процесу візуалізації знакової системи костюма, оскільки як перший, так і другий, передбачає сприйняття, а іншими словами –

споживання, засвоєння інформації зоровими каналами. Це можливо, перш за все, через сприйняття: форми – силуету та пропорційних відношень; декору – його розміщення, мотивів орнаментів, символіки; колористики – колірних контрастів, яскравості, насиченості; матеріалу, його фактурності, пластичності.

В народному костюмі якість матеріалу вказувала на соціальне й майнове положення людини, на призначення костюма. Образно-емоційне, декоративне й символічне значення матеріалу залежало від якості сировини і її обробки, від драпування, твердості або м'якості, колористичного й орнаментального оформлення, від відповідності його фактури формі того або іншого елемента. Усі характеристики матеріалів для створення костюму не втратили своєї актуальності в сучасному проектуванні сценічного вбрання. Однак, протягом ХХ ст. було створено такі зразки матеріалів, які можуть імітувати якості та властивості традиційних, посилювати їх, робити більш стійкими. З'явилися й абсолютно нові, інноваційні матеріали, які здатні кардинально змінювати як образно-стилістичне, так і формально-естетичне вирішення костюму, залучаючи новітні технології та принципи крою.

Одним з найвиразніших композиційних засобів у формоутворенні костюму вважається колористика як система колірних тонів, їх поєднань і підпорядкувань, які утворюють естетичну єдність. Колористика традиційного костюма була обумовлена натуральними кольорами матеріалів і барвників, повторювала або символізувала природні кольори, форми й стихії, могла служити як додатковим, так і визначальним конкретно-почуттєвим засобом передачі ідей, образів, емоцій. Протягом тисячоліть сформувалися складні асоціації, пов'язані з кольорами, його символічні значення. В сучасній дизайн-практиці якість колористичного вирішення пов'язана, перш за все, з ідейно-образним змістом й призначенням костюма. Спільним є те, що в обох випадках колорит виробу активно «працює» на виявлення форми, тобто є формоутворюючим чинником. Однак, в традиційному костюмі домінують семантичні значення кольорів, їх символіка, берегова функція, в той час, як в дизайні актуальними є концептуальні змісти та емоційно-психологічний вплив.

Для народного костюму визначальною є також орнаментика, яка складається з різноманітних мотивів й їх різних смислових композицій. При цьому орнаментальні мотиви є одночасно семіотичними, тобто знаками-інформацією, семантичними – значенням, ціннісним змістом, й декоративними параметрами оздоблення костюму. Характерними рисами орнаментальних мотивів є умовність й узагальненість зображаного, обумовлені потребою в посиленні виразності образів, особливостями матеріалів. Специфіка діяльності дизайнера у створенні сценічних костюмів обумовила значне спрощення, нівелювання й практичну відмову від традиційних принципів декорування й орнаментики. У тих випадках, коли орнаментика все ж таки використовується, її застосування, зазвичай, характеризується асиметричністю, фрагментарністю, спрощеністю, відсутністю визначених семантич-

них значень. Зберігається здебільшого характерна декоративність, колористична життєрадісність, емоційність, яка трансформована в активний почуттєвий зміст.

Слід зазначити, що інтерес до традиційних костюмів проявляється не лише у сфері сценічного мистецтва, але й у галузі сучасної моди, при проведенні розмаїтих конкурсів, шоу-програм, телевізійних проєктів, громадських заходів. Однак, витоки цієї тенденції простежуються у перших професійних практиках щодо перетворення українського вбрання в сучасні форми сценічного костюма, які відбулися у театральній-декораційній мистецтві початку ХХ ст.

Підсумовуючи все вище вказане, можна систематизувати усі виявлені способи трансформації українського традиційного вбрання в дизайні сценічних костюмів. Перш за все це стосується соціального естетичного ідеалу зовнішнього вигляду людини в етнохудожній культурі, який є цілісним конкретно-почуттєвим образом, що втілює колективні уявлення про ідеальне життя й ідеальну людину. Якщо в традиційному костюмі фізичні дані, одяг і манера поведінки тощо зливаються в один гармонійний образ, в якому естетичне невіддільне від етичного, то образ сучасника не тільки має безліч конотацій як оцінних, емоційних або стилістичних забарвлень, але й може вирізнитися певною маргінальністю. Таким чином, можна визначити перший з видів трансформації – **соціокультурна трансформація**, яка, перш за все, обумовлена змінами соціальної ролі носія костюму в новітніх культурних умовах розвитку суспільства. Вона вказує на те, що до числа найбільш розповсюджених засобів художньої стилізації людської зовнішності в сучасних умовах можна віднести деформацію, як зміну форм, параметрів, змісту першоджерел, а, можливо, й їх спотворення. Соціокультурна трансформація безпосередньо пов'язана з іншою – **образно-стилістичною трансформацією**, оскільки остання обумовлює стилізацію зовнішності носія костюму комплексно, в усіх можливих аспектах: тілесні параметри, фігура, грим, зачіска, манери, пози, суспільний стан, вікові, статеві та інші ознаки.

Наступна з трансформацій – **морфологічна**. Вона тісно пов'язана з **функціональною трансформацією**, оскільки призначення кожного окремого сценічного костюму в сучасних умовах відображає широкую палітру диференціації, обумовлену й варіативністю форм костюма, їх конструктивно-технологічних вирішень, принципів декорування й використаних матеріалів. Діяльність сучасних дизайнерів неможливо розглядати без урахування **впливу моди**. Цей вплив може охоплювати як один з означених факторів морфологічної чи образно-стилістичної трансформації, так і окремі їх поєднання чи й увесь комплекс. Залежно від цього можна умовно визначати ступінь трансформації першоджерела щодо сучасних форм сценічного костюму.

Підходи до проектування сценічних костюмів до різних жанрів сучасного театрального мистецтва обумовлюють також застосування **просторової трансформації** традиційного вбрання, коли стилізовані першоджерела поміщаються дизайнером у нетипові для

Рис. 1. Взаємодія способів трансформації

Рис. 2. Групи трансформативних елементів

них соціокультурні умови, ніби переносяться у інший часовий і просторовий вимір. В таких трансформаціях художньо-образне вирішення сценічного костюму набуває не лише специфічної іронічності, але й межує з абсурдом. Сценічний костюм через застосування усього комплексу трансформацій перетворюється на костюм-провокацію, який як візуальний знак сучасної видовищної культури не тільки носить провокаційний характер, але й має концептуальний зміст.

Усі виявлені способи трансформації знаходяться в активній взаємодії, мають як послідовно-логічні, так і прямі зв'язки, які відображаються у створених дизайнером сценічних костюмах в залежності від їх призначення (рис. 1). В процесі проектування сценічного костюма на основі традиційного українського вбрання утворюється поле трансформацій, яке охоплює

визначені трансформативні елементи та способи їх трансформації (рис. 2). У кожному окремому випадку щодо сценічного костюму в межах поля трансформацій будуть задіяні різні способи трансформацій: усі разом або в різноманітних комбінаціях. А трансформативні елементи можуть бути використані як пасивні – в одних випадках і як активні – в інших. Співставлення типології сценічних костюмів фольклоризованих форм з задіяними щодо них способами трансформації (рис. 3) демонструє ступінь трансформації першоджерел у різних типах сценічного костюму.

Тож можна прийти **висновку**, що процес проектування сучасного костюму, в якому традиційні комплекси автентичного вбрання виступають джерелом перетворень, є послідовно-логічним процесом різних способів трансформацій, мета якого – створен-

ТИПОЛОГІЯ СЦЕНІЧНОГО КОСТЮМУ ФОЛЬКЛОРІЗОВАНИХ ФОРМ

Рис. 3. Співставлення типології сценічних костюмів фольклоризованих форм з задіяними щодо них способами трансформації

ня сучасних форм одягу різноманітного призначення в діяльності дизайнерів. Застосування кожного із способів трансформації – соціокультурної, образно-стилістичної, морфологічної, функціональної, просторової й трансформації під дією моди, – обумовлене, перш за все, призначенням костюму, його домінуючою функцією та тими завданнями, які дизайнер ставить перед собою у проектному процесі.

Сучасний сценічний видовищний костюм зазнає усіх можливих трансформацій, його вирізняють специфічні характеристики, що й потребує окремих досліджень.

Використана література

1. Акилова З.Т. Моделирование одежды на основе принципа трансформации: Новые приемы разработки модных форм одежды / З.Т. Акилова, Г.И. Петушкова, А.А. Пацявичюте. – М.: Легпромбытиздат, 1993. – 200 с.
2. Козлова Т.В. Художественное проектирование костюма / Т.В. Козлова. – М. : Легкая и пищевая промышленность, 1982. – 103 с.
3. Косміна О. Мистецтво створення сучасного сценічного народного костюму як вияв регенерації української культури // Регрес і регенерація в народному мистецтві. Колективне дослідження за матеріалами Третіх Гончарівських читань / Відпов. ред. М. Селівачов. – К.: Музей І. Гончара; Родовід, 1996. – С. 243-252.
4. Петушкова Г.И. Проектирование костюма: учебник: для студентов высш. учеб. заведений / Г.И. Петушкова. – 3-е изд., стер. – М. : Академия, 2007. – 415 с.
5. Цимбалюк О.К. Етномистецькі традиції костюма в Україні середини XIX – XX століття: дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.06 / О.К. Цимбалюк; Інститут народознавства НАН України. – Л., 2000. – 188 с.